

HAL
open science

La llei d'ús, protecció i promoció de les llengües pròpies d'Aragò 10/2009, 22 de desembre de 2.009

Michel Martínez

► To cite this version:

Michel Martínez. La llei d'ús, protecció i promoció de les llengües pròpies d'Aragò 10/2009, 22 de desembre de 2.009. Recherches sur la langue catalane, 2014, 978-2-35935-112-5. hal-02061187

HAL Id: hal-02061187

<https://hal.science/hal-02061187>

Submitted on 7 Mar 2019

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

LA LLEI D'ÚS, PROTECCIÓ I PROMOCIÓ DE LES LLENGÜES PRÒPIES D'ARAGÓ 10/2009, 22 DE DESEMBRE DE 2.009

MICHEL MARTÍNEZ PÉREZ

*Université Toulouse 1 Capitole – Département des Langues et Civilisations
Hispanística XX – Université de Bourgogne*

INTRODUCCIÓ

A l'Aragó li han calgut 27 anys per atribuir drets lingüístics als ciutadans aragonesos de llengua catalana, els aproximadament 50 mil aragonesos de l'anomenada 'Franja' o 'Aragó catalanòfon'¹. A les eleccions generals de l'any 1977, l'Aragó va ser, amb Catalunya i Euskadi, l'únic territori en treure un diputat propi a les Corts Generals de Madrid, del Partit Socialista d'Aragó². El 1978 va ser un dels primers territoris de l'Estat espanyol en accedir a la preautonomia³. Malgrat aquesta avidesa per retrobar l'autonomia desapareguda amb els Decrets de Nova Planta i l'oportunitat perduda del 1936 amb un Estatut avortat pel cop d'Estat de Franco, els avatars de la UCD de la província de Terol faran que l'Aragó accedeixi finalment a l'autonomia per la via lenta, la de l'article 143, i no 151, tal i com plantejaven les forces polítiques d'esquerra i nacionalistes. S'haurà d'esperar el 1982 perquè l'Aragó gaudeixi d'un Estatut d'Autonomia, de mínims, el d'*el café para todos*.

Aquest primer Estatut, però, ja indica que les Corts aragoneses hauran de promulgar una llei que vetlli per la protecció i promoció de les 'modalitats lingüístiques' d'Aragó: «**Artículo 7. Las diversas modalidades lingüísticas de Aragón gozarán de protección, como elementos integrantes de su patrimonio cultural e histórico**». Es deixa entreveure que el reconeixement del català com a llengua pròpia d'Aragó serà de llarg recorregut. Aquest article no anomena les llengües, ni tan sols parla explícitament de llengües sinó de 'modalitats lingüístiques'. A més, a falta d'una conselleria d'Educació, passaran al servei de 'Patrimoni' de la Conselleria de Cultura. Les 'modalitats lingüístiques' es fiquen al mateix calaix que l'art mudèjar... Aquest Estatut es reforma l'any 1996 sense que les Corts aragoneses hagin desenvolupat cap llei de llengües.

El 1996, l'article del nou Estatut sobre les llengües fa un pas endavant i parla de «llengües i modalitats lingüístiques» però continua sense anomenar-les : «**Artículo 7. Las lenguas y modalidades lingüísticas propias de Aragón gozarán de protección. Se garantizará su enseñanza y el**

¹ Fórmula emprada per Hèctor Moret, poeta i investigador de la llengua catalana a l'Aragó.

MORET, Hèctor, (1998). *Indagacions sobre llengua i literatura catalanes a l'Aragó*, Associació Cultural del Matarranya – Institut d'Estudis del Baix Cinca, Calaceit (Matarranya, Terol), col·lecció « La Gabella » n°7.

² El diputat va ser Emilio Gastón, futur *Justícia d'Aragó* (el Síndic de Greuges d'Aragó). Amb José Antonio Labordeta i altres aragonesistes d'esquerra i antifranquistes que es van reunir entorn de la revista cultural *Andalán* (1972-1987), es va crear aquest partit. El PSA es va presentar en coalició amb el Partido Socialista Popular (PSP) del futur alcalde de Madrid, Tierno Galván.

³ Juan Antonio Bolea Foradada (home d'UCD i després del PAR) va ser el primer president de la *Diputació General d'Aragó* (DGA), en règim preautònom entre el 1978 i el 1982 mitjançant el Reial Decret Llei 8/1978, de 17 de març. Aquest fet va resultar d'un avant-projecte redactat per diputats aragonesos de les primeres Corts generals democràtiques després de la mort de Franco que va aprovar el cap de l'executiu central, Adolfo Suárez.

derecho de los hablantes en la forma que establezca una ley de Cortes de Aragón para las zonas de utilización predominante de aquéllas». Qui continua encarregant-se de la protecció de les llengües és el servei de Patrimoni. Passen deu anys més i, el 2006, arriba la tercera reforma estatutària en un Aragó que ja ha rebut les transferències en Sanitat i Educació i que es defineix com a 'nacionalitat històrica' —el 1996 s'havia quedat en 'nacionalitat'. L'article sobre les llengües aporta novetats substancials : « **Artículo 7.- *Lenguas y modalidades lingüísticas propias.***

1.Las lenguas y modalidades lingüísticas propias de Aragón constituyen una de las manifestaciones más destacadas del patrimonio histórico y cultural aragonés y un valor social de respeto, convivencia y entendimiento.

2.Una ley de las Cortes de Aragón establecerá las zonas de uso predominante de las lenguas y modalidades propias de Aragón, regulará el régimen jurídico, los derechos de utilización de los hablantes de esos territorios, promoverá la protección, recuperación, enseñanza, promoción y difusión del patrimonio lingüístico de Aragón, y favorecerá en las zonas de utilización predominante el uso de las lenguas propias en las relaciones de los ciudadanos con las Administraciones públicas aragonesas.

3.Nadie podrá ser discriminado por razón de la lengua ».

Tot i no anomenar les llengües pròpies, es manté el mandat a les Corts perquè redactin una Llei de Llengües i, a més, se n'eixamplen els objectius : s'han de fixar les àrees on es parlen aquestes llengües i s'han de regular jurídicament. També es parla de protecció, recuperació, ensenyament, promoció i difusió. Un detall important : es parla d'afavorir l'ús de la llengua pròpia en les relacions dels ciutadans amb les Administracions públiques aragoneses. El Partit Popular (PP) farà afegir que ningú podrà ser discriminat per motius lingüístics.

Després d'aquest últim Estatut, caldrà esperar tres anys més perquè s'adopti la Llei de Llengües a les Corts aragoneses el 17 de desembre del 2009. El primer president catalanòfon d'Aragó, el socialista Marcel·lí Iglésias, president des del 1999, haurà esperat deu anys de govern per fer aprovar una llei promesa des de la campanya electoral que el va dur a la presidència. A l'hora de la votació, es farà palesa la manca de consens polític dins de la coalició de govern. El Partit Aragonès (PAR), que recolza l'executiu d'Iglésias des del 1999, és un partit regionalista conservador de tarannà anticatalanista. A la Franja, de fet, aquest partit ha anat adoptant tesis lingüístiques secessionistes. No podia de cap de les maneres recolzar una llei que reconeixia la 'identitat catalana' de la llengua parlada a l'Aragó oriental i va votar en contra. Tanmateix, la Llei va sortir endavant gràcies als vots de Chunta Aragonesista (CHA), el partit nacionalista aragonès d'esquerres que sempre ha defensat el caràcter trilingüe d'Aragó i que, finalment, va optar per donar suport a una llei, segons ells clarament insuficient però alhora necessària. Veurem en aquest estudi que es tracta efectivament d'una Llei insuficient, una llei de mínims ja que, entre d'altres coses, no aconsegueix fer del català una llengua oficial a l'Aragó, ni tan sols a les àrees catalanòfones.

En primer lloc, intentarem d'entendre per què s'ha trigat tant a adoptar aquesta Llei. Després farem un repàs de la Llei finalment aprovada el desembre del 2009 a les Corts aragoneses per tal de veure com aquesta llei podrà, malgrat la no cooficialitat del català, atribuir drets lingüístics als aragonesos catalanoparlants.

1. Els motius del retard de la Llei

Els motius del retard d'una Llei com la 10/2009, de 22 de desembre que regula l'ús de les llengües pròpies d'Aragó, són complexos i múltiples. En primer lloc, hem de dir que els aragonesos catalanoparlants són relativament pocs dins del conjunt poblacional aragonès (50 mil per 1 milió 200 mil aragonesos). El nombre, tot i ser modest, correspon a la població de la segona ciutat d'Aragó, Osca. Per tant, dins del context aragonès, no és tan ínfim com podria semblar a primera vista. Tanmateix, no es tracta d'un problema de quantitat sinó de repartició. I és que aquestes 50 mil persones estan escampades al llarg de la frontera catalanoaragonesa, en una llenca de territori molt prima (entre 15 i 30 quilòmetres). A més, aquestes comarques estan relativament ben connectades amb Catalunya i amb la resta d'Aragó, però molt malament amb la resta de la Franja. No existia, doncs, fins fa poc, una consciència 'franjolina'. Una prova d'això és que les associacions culturals en defensa de la llengua catalana han estat tradicionalment d'àmbit comarcal (Institut d'Estudis del Baix Cinca, Associació Cultural del Matarranya...) fins que certa conscienciació va tractar de reagrupar-les i de federar-les sota l'aixopluc de la Iniciativa Cultural de la Franja.

A més, l'Aragó catalanòfon no solsament és franja, és també perifèria. L'altre factor clau que explica aquest retard és que el poder autonòmic que es posa en marxa a partir dels anys 1980 es troba molt allunyat geogràficament i cultural de la realitat lingüística de la Franja. Des de Saragossa, el català no sembla un tema aragonès. Per això es té en un començament molta més simpatia per la causa de la llengua aragonesa que no pas per la catalana. Per a alguns, el català com a llengua pròpia d'Aragó és difícil de pair malgrat la pedagogia de lingüistes com ara Artur Quintana i Font –membre de l'Institut d'Estudis Catalans– que, des d'*Andalán*, ja havien vulgaritzat els anys 1970 dins de la 'progressia' aragonesa que el català era tan propi d'Aragó com el mateix aragonès. Tanmateix, des de Saragossa es podia témer que la normalització lingüística del català a l'Aragó afavorís el pancatalanisme, la desafecció per part dels 'franjolins' cap a l'Aragó i l'entrega a Catalunya d'aquesta part del territori. S'ha de tenir en compte, a més, que molts d'aquests aragonesos tenien –i tenen– com a capital referent una ciutat catalana, Lleida, molt més a prop que les capitals provincials de tutela.

Però no sols la llunyania geogràfica de Saragossa ha estat un entrebanc a la normalització de la llengua catalana a la Franja. No cal perdre de vista la composició sociològica de la capital aragonesa de començaments dels 1980 que podria titllar-se de 'tardofranquista'. Les dècades de la dictadura són ben arrelades als esperits 'fomentats nacionalment' pel règim de Franco. A més, les relacions sovint tenses amb Catalunya (des dels projectes de transvasaments de l'Ebre dels anys 70 fins als litigis dels béns artístics de les parròquies de la Franja dels anys 1990 i 2000) fan que es vegi el català a l'Aragó com una intromissió d'un veí 'imperialista'.

Així doncs, ha calgut (i cal) molta pedagogia per fer entendre als aragonesos de l'interior que el català és una llengua tan d'Aragó com l'aragonesa mateixa. I és que, com deia José Ramón Bada, primer conseller de Cultura de l'autonomia aragonesa (1983-87) originari de Favara del Matarranya, catalanoparlant i socialista, els aragonesos han estat 'colonitzats culturalment i lingüística' per Castella⁴. La castellanització d'Aragó s'ha acompanyat d'un canvi de referències. El concepte federalista i plurilingüe de la Corona d'Aragó ha deixat pas al model d'Estat-nació castellà, o sigui francès dels Borbons, amb una sola llengua per una sola nació. Aquest concepte profundament incompatible amb la diversitat lingüística afavoreix la creació de drecceres mentals que acaben imposant el binomi llengua-nació. Per un esperit format

⁴ BADA PANILLO, José Ramón (1990) *El debat del català a l'Aragó (1983 - 1987)*. Associació Cultural del Matarranya, Institut d'Estudis del Baix Cinca i Consells Locals de la Franja. Calaceit (Matarranya)

en un Aragó castellanitzat, el reconeixement de la catalanitat de la llengua de l'Aragó oriental és el reconeixement de la catalanitat territorial. Qui admet que la llengua d'aquelles comarques és la catalana està admetent que són Catalunya. Aquest raonament ha estat el principal entrebanc a la normalització del català dins de les fronteres d'Aragó. El naixement d'un catalanisme polític a finals del segle XIX que té la llengua per pilar seguint el model del binomi llengua-nació, dóna oxigen als anticatalanistes d'Aragó que aconsegueixen crear la figura del 'català imperialista' que pretén annexionar part d'Aragó perquè s'hi parla català. El que és paradoxal és que aquest anticatalanisme es donarà en el millor dels casos.

El rebuig al català admet, si més no, que la llengua és la catalana i no posa en dubte la seva identitat. L'altra reacció anticatalanista, en canvi, va en la línia de la batalla de València : secessionisme lingüístic, negació de la catalanitat i desintegració dels dialectes aragonesos del català. La llengua deixa de tenir un nom per dir-se'n *xapurriau* (llengua mal parlada, barreja de llengües vàries). Aquesta estratègia de desprestigi va funcionar a l'Aragó catalanòfon ja que feia segles que el català havia deixat de ser llengua oficial i de cultura. Fins que un nombre important de joves d'aquesta àrea no se'n va a estudiar a Catalunya, no torna la consciència de parlar una llengua que va més enllà dels límits locals i que és una llengua de cultura. La manca de consciència lingüística a l'Aragó catalanòfon i els segles de decadència han deixat una empremta profunda i anul·lat la possibilitat d'emprar la llengua pròpia per les coses 'serioses'. La diglòssia és doncs immensa en la majoria dels parlants durant els primers temps de l'autonomia aragonesa tot i els vincles directes (o no) amb la Barcelona efervescent dels anys 1970 i la Catalunya autònoma dels 1980 que engega el procés de normalització lingüística –que arriba també a les Balears i al País Valencià. Costa molt d'entendre que la llengua pròpia tan menyspreada al poble és la mateixa que parlen els catalans, i no només els obrers sinó també els burgesos !

L'Aragó, en canvi, no viu cap procés de normalització. I no per culpa d'un Estat central que oprimeix les llengües no castellanes sinó per culpa d'una administració autonòmica que no gosa normalitzar-ne l'ús, ni tan sols mostra la voluntat de protegir-les. Des del 1982, els únics responsables han estat els governants aragonesos. Davant d'això, la societat civil catalanoparlant s'organitza i comença a lluitar pel reconeixement de la seva llengua. També ho fa part de la classe política de l'àrea catalanòfona. El febrer del 1984, i a iniciativa de José Ramón Bada, se signa la *Declaració de Mequinensa*. Els signants són alcaldes o regidors socialistes de localitats de la Franja que volen donar prestigi a la llengua i normalitzar-ne l'ús. Hi figura el futur president Iglésias, alcalde de Bonansa :

«Reunits a Mequinensa, representants dels Ajuntament aragonesos d'Areny, Benavarri, Bonansa, Pont de Montanyana, Tolba, Saidí, Fraga, Torrent de Cinca, Mequinensa, Faió, Nonasp, Fabara, Calaceit, Vall-de-roures, la Codonyera, i Valljunquera, sota la presidència del Conseller de Cultura de la Diputació General d'Aragó, D. José Bada Panillo

- SOM CONSCIENTS de la importància històrica que té aquesta primera trobada d'Alcaldes i Consellers de la zona catalano-parlant d'Aragó
- RECONeixEM que dintre de la nostra Comunitat Aragonesa es parlen diferents llengües i que la llengua catalana que se parla a la Franja Oriental pertany al patrimoni cultural d'Aragó.
- REBUTGEM les denominacions despectives de chapurreau i d'altres paregudes que encara s'apliquen a la nostra llengua materna.
- DECLAREM

- 1r. Que és urgent desenvolupar l'Estatut d'Autonomia d'Aragó pel que fa a la conservació i estudi de les nostres modalitats lingüístiques.
- 2n. Que és urgent desenvolupar mides concretes per a aconseguir la normalització lingüística d'Aragó, i que, en el cas de la llengua catalana, significa acceptar com a norma la gramàtica catalana, sense menyspreu de les peculiaritats lingüístiques de cada poble o comarca.
- PROPOSEM
 - 1r. Accelerar les gestions davant del Ministeri d'Educació i ciència per a que el català pugui ser ensenyat com assignatura optativa, i per ara en fase experimental, a les escoles i centres d'ensenyament dels municipis de la Franja Oriental d'Aragó que ho demanin.
 - 2n. Que la Diputació General d'Aragó done suport i foment a la producció literària autòctona i a tots aquells estudis i tesis que tracten de la problemàtica sociolingüística de la Franja Oriental d'Aragó
 - 3r. Que la Universitat de Saragossa, dins dels seus Plans d'Estudis i d'investigació es faci càrrec de les necessitats culturals i lingüístiques d'Aragó.
- Per la nostra part, ENS COMPROMETEM a fomentar l'ús públic del català als nostres pobles, rotul·lació (sic) bilingüe de carrers i places, edictes, mitjans de comunicació, etc...
- SOM PLENAMENT CONSCIENTS que la integració cultural i política d'Aragó no és possible sense que tots els aragonesos reconeixin (sic) com a pròpia la riquesa cultural i lingüística de la Franja Oriental d'Aragó.

MEQUINENSA, 1 de febrer de 1984».

La principal conseqüència de la *Declaració de Mequinensa* és que es va poder implantar l'ensenyament optatiu del català a les escoles i instituts dels pobles i viles que ho van sol·licitar a partir del mes de setembre del 1984. Des de llavors, el nombre de centres, municipis i alumnes no ha deixat de créixer, confirmant així la demanda d'ensenyament de la llengua pròpia. Va ser certament un acord de mínims, però molt important per a aquella època. Aquesta Declaració també va permetre la creació d'una col·lecció de llibres publicats per la Diputació General d'Aragó (DGA), en aragonès i en català, així com la convocatòria d'un premi literari anual en les dues llengües pròpies. La paradoxa és que, si bé els textos estatutaris només parlen de «modalitats lingüístiques», l'assignatura optativa i el títol de la col·lecció de llibres porten explícitament el nom de «català».

Tot i això, fins la reforma estatutària del 1996 que obliga les Corts d'Aragó a fer una llei de llengües, el tema lingüístic no torna a figurar a l'agenda del govern aragonès. S'ha d'esperar el 20 de juny del 1996 perquè les Corts en ple acordin la constitució d'una Comissió especial sobre política lingüística. Es constitueix amb membres dels cinc partits amb representació parlamentària i es convoquen actors socials, acadèmics i institucionals de rellevància. El 7 d'abril del 1997 s'aprova el dictamen de la Comissió, amb el vot favorable de CHA, PSOE, IU i PAR, i el vot particular del PP, que no emet un vot en contra. Els populars (qui governen l'Aragó amb el PAR) s'estimen més parlar de «català d'Aragó» i no de «català nord-occidental». Tot i aquest pas endavant, el president Santiago Lanzuela (PP) sentència que «no cal una llei per normalitzar allò que ja és normal». S'haurà d'esperar, doncs, un canvi de govern l'any 1999 perquè es recuperi el projecte legislatiu de les llengües.

Després de les eleccions autonòmiques del juny del 1999, el PAR sorprèn en no pactar amb el PP i recolzar el PSOE de Marcel·lí Iglésias. Aquest signatari de la Declaració de Mequinensa (el més entusiasta segons José Bada) esdevé el primer president aragonès catalanoparlant. Aquell any es fa un pas endavant amb la Llei de Patrimoni Cultural Aragonès, la primera llei aragonesa on s'anomenen explícitament les dues llengües pròpies del país : aragonès i català⁵.

A partir del Dictamen del 1997 i l'arribada al poder de la coalició PSOE-PAR, sembla que la Llei de Llengües és imminent. El 13 de març del 2001 es presenta a les Corts d'Aragó un avant-projecte de Llei de Llengües. Tanmateix, el PAR, fa un gir polític i demana als ajuntaments franjolins que es pronunciïn sobre la cooficialitat del català i demana un informe de la *Comissió Jurídica Assessora del Govern d'Aragó* contra l'oficialitat de les llengües. L'avant-projecte sembla massa ambiciós pel PAR. Es parla de català i de cooficialitat :
«1. El castellano es la lengua oficial en todo el territorio de la Comunidad Autónoma de Aragón.
2. El aragonés y el catalán son lenguas oficiales en los respectivos territorios donde son predominantes, junto con el castellano».

S'acaba doncs la primera legislatura d'Iglésias sense Llei de Llengües, en part a causa del gir polític del PAR i la manca de voluntat clara dels socialistes.

Tot i això, el 2003, el PSOE aragonès s'estima més reconduir el pacte amb el PAR per la bona sintonia personal que mantenen el president Iglésias i el vice-president regionalista, José Ángel Biel i l'estabilitat que duu la coalició a la governabilitat d'Aragó (fins llavors cap president aragonès havia estat reelegit). Per altra banda, aquesta preferència pel PAR pot indicar que, pel propi Iglésias, la Llei de Llengües ha deixat de ser una prioritat. A més, els resultats electorals del 2003 li permetien al PSOE assolir la majoria absoluta amb CHA que tenia un diputat més que el PAR (9 contra 8). En matèria lingüística si més no, aquests dos partits semblaven més en sintonia. No va ser així, i malgrat que la Llei de Llengües figura novament a la llista de les cent mesures de la coalició de govern, aquesta segona legislatura també queda en blanc en el tema lingüístic. És també la legislatura de la reforma estatutària en què es parla de llengües i modalitats que romanen, però, anònimes.

Després de les eleccions del maig del 2007, es reedita el pacte entre socialistes i regionalistes, de nou amb el compromís d'aprovar la Llei de Llengües. És la tercera legislatura PSOE-PAR i sembla que «*a la tercera va la vencida*» ja que a finals de l'any 2009 es va aprovar la Llei de Llengües d'Aragó, una llei que, tot i ser de mínims, trencarà transitòriament la coalició de govern PSOE-PAR i acostarà puntualment PSOE i CHA.

2. La Llei 10/2009, de 22 de desembre del 2.009

El PSOE sabia que aquesta última legislatura d'Iglésias (el 2.008 va anunciar que no es presentaria) havia de ser la de l'aprovació de la Llei. Per això va decidir portar-la endavant malgrat el vot en contra del seu soci. També sabia que el grup parlamentari de CHA donaria suport a qualsevol llei que consagrés el caràcter, si no oficial almenys oficiós, de les llengües

⁵ Llei 3/1999, de 10 de març. Aquesta llei diu que les llengües a què es refereix l'article 7 de l'Estatut són l'aragonès i el català. En la seva disposició final segona es remet a una llei de llengües per tal de regular el marc jurídic de la cooficialitat de l'aragonès i del català a l'Aragó.

d'Aragó. Per tal de no agitar l'anticatalanisme, el PSOE anava donant indicis del caràcter voluntari de la llengua i deia de manera explícita que la llei no portaria cap obligatorietat. Si bé això podia confortar els aragonesos castellanoparlants, els defensors de les llengües pròpies ja condemnaven el caràcter poc ambiciós de la Llei. Tot i això, els negociadors del PSOE van saber convèncer els nacionalistes de CHA. Aquests van recolzar la llei explicant que, tot i no ser la llei que ells haguessin presentat, era millor que no res. Finalment, amb els vots de PSOE i CHA es va aprovar una Llei de Llengües que no fa del català una llengua cooficial a la Franja però que concedeix drets lingüístics als ciutadans catalanoparlants. La dreta aragonesa va reaccionar amb un anticatalanisme visceral : espots radiofònics en contra de la «*imposición del catalán*» i creació de grups virulents a les xarxes socials.

Ara veurem com aquesta llei de llengües pot canviar, tanmateix, la vida quotidiana dels catalanoparlants.

La Llei aprovada el 22 de desembre del 2009 es titula *la Llei d'ús, protecció i promoció de les llengües pròpies d'Aragó*. La traducció al català feta per Artur Quintana i Font i jo mateix acaba de publicar-se a les edicions del Justícia d'Aragó⁶. La Llei consta en primer lloc d'una exposició de motius en què se citen les llengües pròpies d'Aragó i s'afegeix que les tres llengües són parlades al territori aragonès en les seves modalitats pròpies d'Aragó. Per tant, no sols el català és d'Aragó sinó que la modalitat castellana també és l'aragonesa, amb substrat aragonès.

Es diu entre d'altres coses : «Aquestes llengües constitueixen un ric llegat de la nostra Comunitat Autònoma i un fet singular dins del panorama de les llengües històriques d'Europa, configuradores d'una història i cultura pròpies. Per això, han de ser especialment protegides i fomentades per part de l'administració aragonesa». Es posa doncs de manifest el caràcter trilingüe d'Aragó i la necessitat de protegir i promoure les llengües d'Aragó. Sobre el català es diu també : «La llengua catalana pròpia de la zona oriental d'Aragó, amb major nombre de parlants es manté viva en l'ús sociofamiliar no tant, però, en l'ús formal. Totes dues llengües necessiten accions decidides per part del Govern d'Aragó per tal de prestigiar-les, dignificar-les i normalitzar-les socialment facilitant així la seva protecció i promoció. S'ha de tenir en compte que el fet que aquestes llengües mantenen vives varietats locals o dialectals històriques i/o territorials, i que existeix una zona de confluència entre ambdues llengües en alguns municipis». Queda clar que s'ha de combatre la diglòssia a l'Aragó catalanòfon, que s'han de respectar les modalitats pròpies del català d'aquestes comarques –ja no es parla de català d'Aragó perquè no existeix una sola variant– i que existeix una regió, el nord de la Franja, que coneix zones de transició d'una llengua cap a l'altra on la normalització pot ser més difícil.

El Segon punt d'aquesta exposició de motius és jurídic: «Les legislacions espanyola i aragonesa, després de la instauració del règim democràtic, no han estat alienes a la realitat plurilingüe d'Espanya i d'Aragó». Queda clar que l'aprovació d'una Llei de Llengües només depenia de la voluntat dels governants aragonesos. Se cita l'article 7 del nou Estatut d'Autonomia en què queda explícit que les Corts aragoneses han d'adoptar una Llei i que s'han de delimitar les zones d'ús predominant de català i aragonès. Com que aquest article no anomena les llengües, es fa referència a la Llei de Patrimoni del 1999 on se citen les llengües pròpies del país i s'afegeix : «Una llei de llengües d'Aragó proporcionarà el marc jurídic específic per tal de regular la cooficialitat de l'aragonès i del català, llengües minoritàries d'Aragó, així com l'efectivitat dels drets de les respectives comunitats lingüístiques, tant en allò referent a l'ensenyament de i en la llengua pròpia, com en la plena normalització de l'ús d'aquestes dues

⁶ In LÓPEZ SUSÍN, J.I ; SORO DOMINGO, J.L., *Estatuto de las lenguas propias de Aragón. La Ley 10/2009, del 22 de diciembre*, El Justicia de Aragón, n°48, Saragossa.

llengües en els seus respectius territoris». Pel que fa a la protecció, la Llei menciona el Dictamen de les Corts del 1997 que planteja la igualtat de tractament legal de l'aragonès i del català com a llengües pròpies d'Aragó. Es diu també que «totes dues llengües seran cooficials juntament amb la llengua castellana en els seus respectius territoris i al nivell en què es determini». La Llei del 2009, per tant, pren en consideració tots els antecedents legals que han tingut lloc a l'Aragó i que han constituït el treball previ a l'aprovació d'aquesta Llei. A la resta de l'exposició de motius es parla de la «construcció d'una Europa basada en els principis de la democràcia i la diversitat cultural» i dels «principis continguts en el Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics de les Nacions Unides, el Conveni del Consell d'Europa per a la Protecció dels Drets Humans i de les Llibertats Fonamentals i la Carta Europea de les Llengües Regionals o Minoritàries del 1992, ratificada per Espanya el 2001».

El Capítol I reconeix la pluralitat lingüística d'Aragó i garanteix l'ús de les llengües i modalitats lingüístiques pròpies com un llegat cultural històric que s'ha de conservar. Aquest Capítol I es divideix en sis articles (Objecte, Les llengües pròpies, Denominació de modalitats lingüístiques, Drets Lingüístics, Dignificació de les llengües pròpies, Tutela administrativa i judicial).

L'article 3 va ser probablement el més polèmic:

«**Article 3.-** Denominació de modalitats lingüístiques. Els ajuntaments de les zones d'ús històric predominant de les llengües pròpies d'Aragó podran, mitjançant l'acord adoptat amb el vot a favor de la majoria absoluta del Ple, proposar al Consell Superior de les Llengües d'Aragó la denominació de la seva modalitat lingüística fonamentada en raons històriques, filològiques i sociolingüístiques».

Sembla que deixi la porta oberta a l'oficialització de les denominacions locals de la llengua. Aparentment, però, s'han pres les precaucions necessàries per tal d'evitar les denominacions poc serioses que tinguin per objectiu l'esclat de la llengua. A més, algunes denominacions locals (fragatí...) o comarcals (lliterà...), que tenen certa tradició i que són ben arrelades a molts llocs, quedaran dintre del sistema lingüístic català ja que la llengua pròpia de l'Aragó oriental és explícitament la catalana. La denominació local serà el nom del dialecte, de la modalitat lingüística del català parlat en aquella vila o comarca. Es manté, aparentment, la unitat de la llengua catalana.

L'article següent és probablement el més important. Permet parlar de "situacions de cooficialitat *de facto*" tal i com va dir el president aragonès⁷ o de "quasi-oficialitat" com diu el jurista José Ignacio López Susín⁸:

«**Article 4.-** Drets lingüístics.

⁷ ABC, 26 de septiembre de 2008 : « Iglesias defiende el catalán como lengua propia de Aragón ante un PAR reticente ». « Iglesias quiso ser vehemente, ayer, al afirmar : « No soy partidario de la cooficialidad ». Sin embargo, se pueden dar **situaciones de cooficialidad « de facto »**.

⁸LÓPEZ SUSÍN, José Ignacio (2010), "Antecedentes y estudio de la ley 10/2009, de 22 de diciembre, de uso, protección y promoción de las lenguas propias de Aragón", *Revista Llengua i Dret*, núm.54, 203-243, Barcelona.

1. Es reconeixen als ciutadans i ciutadanes d'Aragó els següents drets lingüístics en els supòsits establerts per la present Llei:

- a) Conèixer les llengües pròpies d'Aragó.
 - b) Usar oralment i per escrit les llengües pròpies d'Aragó tant en les relacions privades com en les relacions amb les administracions públiques.
 - c) Rebre l'ensenyament de les llengües pròpies d'Aragó.
 - d) Rebre, en les llengües pròpies d'Aragó, publicacions i programes de ràdio, televisió i altres mitjans de comunicació social.
 - e) Usar les llengües pròpies en la vida econòmica i social.
2. Ningú no podrà ser discriminat per motiu de la llengua.
3. Els poders públics aragonesos garantirán l'exercici d'aquests drets, perquè siguin efectius i reals».

El Capítol II estableix el procediment per tal de declarar les zones d'utilització de les llengües pròpies. Queda dit que a l'Aragó existeixen quatre zones. 1: Zona nord = zona d'ús històric predominant de l'aragonès juntament amb el castellà. 2: Zona est = zona d'ús històric predominant del català juntament amb el castellà. 3: Zona nord-est = zona mixta d'ús històric de totes dues llengües juntament amb el castellà. 4: Resta del territori = zona d'ús exclusiu del castellà amb modalitats i varietats locals. A part d'aquestes quatre zones, s'establiran zones o localitats de "transició-recepció" per a aquelles zones pròximes a les àrees d'ús predominant d'una llengua no castellana que exerceixen com a capitals comarcals i que reben per tant ciutadans aragonesos catalanòfons, per exemple.

Cal dir que la Llei no delimita les diferents zones d'ús predominant. L'article 9 diu: «El Govern d'Aragó, previ informe del Consell Superior de les Llengües d'Aragó, declararà les zones i municipis a què es refereix l'article 7».

El Capítol III crea i regula el Consell Superior de les Llengües d'Aragó, concebut com un òrgan consultiu d'especial importància per al desenvolupament de la política lingüística. Entre d'altres coses, el Consell haurà de :

«**Article 11.-**Funcions:

- a) Proposar als òrgans competents de l'Administració de la Comunitat Autònoma línies d'actuació en el marc de la política lingüística del Govern d'Aragó.
- b) Proposar l'adopció de les mesures adequades per garantir la protecció del patrimoni lingüístic aragonès i l'ús de les llengües i modalitats lingüístiques pròpies d'Aragó tal i com preveuen aquesta Llei i els reglaments de desenvolupament. [...]
- e) Efectuar propostes a les Administracions Públiques aragoneses sobre actuacions de foment i garantia de l'ús, ensenyament i coneixement de les llengües i modalitats lingüístiques pròpies d'Aragó tal i com preveu aquesta Llei.
- f) Emetre informe previ a la declaració de les zones i municipis d'ús de les llengües pròpies, tal i com preveu l'article 9 de la present Llei.
- g) Ser escoltat prèviament a l'establiment dels topònims a la Comunitat Autònoma d'Aragó. [...]

«**Article 13.-** Composició.

1. El Consell Superior de les Llengües d'Aragó constarà de quinze membres que hauran de ser designats entre filòlegs, juristes, sociòlegs, destacades personalitats de les lletres,

l'ensenyament o la investigació lingüística o dels àmbits social o cultural de la Comunitat aragonesa.

2. Seran nomenats pel President d'Aragó a proposta de les Corts d'Aragó, del Govern d'Aragó i de la Universitat de Saragossa, corresponent a cada una d'aquestes institucions efectuar la proposta de cinc membres.

3. Els membres del Consell es designaran per un període de sis anys i es renovaran per terceres parts cada dos anys».

Aquest Consell es va crear amb sis mesos de retard, el 25 d'octubre del 2010⁹. Segons el bloc del sociolingüista Natxo Sorolla¹⁰, «pel que fa a les posicions respecte la normativa del català, als qui se'ls coneix posició utilitzen varietats lligades en la normativa general del català, la reconeguda a les Universitats d'arreu del món, i és ben possible que en el moment que sigue necessari reconeguen l'autoritat lingüística de l'IEC, ja siga de forma explícita o implícita». La unitat de la llengua sembla, doncs, garantida ja que és raonable pensar que els membres proposaran per a l'Acadèmia Aragonesa del Català algú que reconegui l'autoritat de l'IEC.

El Capítol IV es refereix a l'autoritat lingüística de les llengües pròpies d'Aragó competent per tal d'elaborar i determinar les regles adequades del seu ús. Aquest Capítol va ser especialment sensible ja que, com ja hem avançat, es crea una Acadèmia Aragonesa del Català. Si bé ens podem interrogar sobre la pertinença i/o utilitat d'aquesta acadèmia, es diu que aquesta vetllarà sobretot pel manteniment de les peculiaritats aragoneses del català sempre dins de la unitat de la llengua. Tot i això, el parlamentari aragonès d'Esquerra Unida s'hi va oposar argumentant que ja existia l'IEC. Ens podem preguntar, en efecte, per què no s'ha creat una Acadèmia Aragonesa del Castellà ja que també s'hauria de vetllar per les especificitats del castellà amb substrat aragonès.

El Capítol V incideix en la caracterització de les llengües d'Aragó com a part integrant del Patrimoni Cultural Aragonès i estableix diferents mesures per a la seva conservació, protecció i promoció. El que es pot destacar és que aquest aspecte també afectarà les zones de transició-recepció i que anirà més enllà, doncs, de les comarques catalanoparlants. Les biblioteques de capitals comarcals castellanoparlants amb viles catalanòfones al seu àmbit d'actuació, per exemple, hauran de tenir un fons en català.

L'ensenyament de les llengües pròpies, regulat al Capítol VI, està presidit pels principis de voluntarietat dels pares o tutors i d'obligatorietat per a l'administració educativa. El pilar argumental del president Iglésias era que no hi hauria obligatorietat, només caràcter voluntari.

El Capítol VII conté normes relatives a l'ús de les llengües pròpies en la relació entre l'Administració –les Corts d'Aragó, els ajuntaments, el *Justícia d'Aragó*, instruments notariais– i els ciutadans, a les zones d'ús històric predominant. Es fa referència a les publicacions oficials –el *Butlletí Oficial d'Aragó*– la toponímia i l'antroponímia –la catalanització de noms i cognoms. Per això s'ha parlat de “quasi-oficialitat” del català a l'Aragó. Pel que fa la toponímia,

⁹ Butlletí Oficial d'Aragó (BOA), 25 d'octubre del 2010.

¹⁰ Xarxes socials i llengües. Bloc de Natxo Sorolla, sobre temes massa diferents de les xarxes i la sociolingüística.

el que pot cridar l'atenció és que serà el govern municipal qui decideixi del nom (i per tant de la llengua) dels carrers.

III/ CONCLUSIÓ

Així que es va aprovar aquesta Llei, es va estancar. Les disposicions addicionals finals no es van respectar. Tampoc no es van crear els òrgans corresponents a la protecció i promoció de les llengües pròpies. A hores d'ara, el Consell Superior s'ha constituït, no així les Acadèmies.

Per altra banda, no oblidem que la llei és d'àmbit aragonès. Si bé a Catalunya seria impensable, a l'Aragó el català és una llengua minoritària i perifèrica. Per tant, tot i fer tard i ser de mínims, aquesta via pot ser un primer pas cap a la cooficialitat 'real'. Més endavant, l'Aragó podrà plantejar-se emular Catalunya que ha fet de l'occità, una llengua minoritària, una llengua oficial arreu del territori català¹¹.

De moment, encara que el català no és una llengua cooficial a la Franja, els catalanoparlants tindran la possibilitat d'adreçar-se en català a les institucions aragoneses i el dret a l'ensenyament de i en la seva llengua. Es pot parlar de 'quasi-oficialitat'.

També és cert que es crea una "innecesària" Acadèmia Aragonesa de la Llengua. Pensem, però, que el terme 'català' està consolidat i que es manté la unitat de la llengua.

Des del 2010 el principal problema era aplicar la Llei. Amb el nou govern PP-PAR sorgit de les eleccions autonòmiques del 2011, és probable que quedi derogada. Sort que, amb o sense llei, la Franja és la regió del domini lingüístic amb més proporció de catalanoparlants.

¹¹ *Lei de l'occitan, aranés en Aran*, aprovada pel Parlament de Catalunya el 22 de setembre del 2010.